

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

УДК 82–94.09

ГАЛИЧ Артем Олександрович,
кандидат філологічних наук, доцент, докторант
кафедри української літератури ДЗ “Луганський
національний університет імені Тараса Шевченка
e-mail: artem.lnu@mail.ru

КОСТЮМ ЯК СКЛАДОВА ПОРТРЕТНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ В ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ ТЕКСТІ

У документальних творах письменники часто використовують описи костюмів реальних героїв як візуальний елемент їхньої портретної характеристики. У мемуарних творах відображення такого елемента як костюм постає більш об'єктивним, ніж у біографічних, бо автор пише про те, що він бачив на власні очі. Однак у біографічних романах та повістях автор має набагато ширші можливості для відтворення вбрання реального героя, аніж це може зробити письменник-мемуарист. Добре вивчивши життєвий шлях свого героя, автор художньої біографії набагато активніше використовує домисел, вимисел, творчу фантазію. Важливо, щоб портрет героя, зокрема його костюм, відповідали логіці розвитку характеру реальної історичної особи.

Ключові слова: документалістика, мемуари, біографія, портрет, костюм.

Постановка проблеми. Костюм (від лат. costume, італ. costume, звичка, звичай) – вбрання людей, характерне для певного народу у певний час. У театральному мистецтві є “ознакою персонажа і перевтілення, ... тривалий час виконував функцію одягу актора, що правдоподібно характеризував ту чи іншу умову, ту чи іншу ситуацію. Сьогодні костюм посідає в спектаклі значне місце, його функції множаться, він упроваджується в систему роботи над сценічними означеннями. З моменту появи на сцені одяг стає театральним костюмом, що підпорядковується ефекту перебільшення, спрощення, абстрагування, костюм “прочитується” [16, с. 164].

“Археологічні розкопки показують, що одяг з'явився на найранніших етапах розвитку людства. Уже в добу палеоліту людина вміла, користуючись кістяними голками, зшивати, сплітати і зв'язувати різні природні матеріали – листя, соломку, очерет, шкури тварин, щоб надати їм бажаної форми. У ролі головних уборів також використовувалися природні матеріали, наприклад, видовбаний гарбуз, шкаралупа кокосового горіха, страусового яйця чи панцир черепахи” [12]. Спочатку одяг використовувався як прикраса, а його носій належав до привілейованих прошарків суспільства. Спосіб життя людини, форма її тіла визначили перший примітивний одяг зі шкіри чи рослин. Із розвитком суспільства костюм значно ускладнився. “Історичний розвиток основних форм одягу проходив у безпосередньому зв'язку з економічними умовами доби, естетичними й моральними вимогами й загальним художнім стилем у мистецтві. А зміни стилю доби завжди пов'язані з ідейними зрушеннями, що відбуваються в суспільстві. У межах кожного стилю існує більш рухоме короткочасне явище – мода, що охоплює всі галузі людської діяльності” [12].

Костюм із давніх часів свідчив про суспільне становище людини, її вік, професію, соціальний статус, стать, регіон проживання, націю. Він є важливою складовою портретної характеристики персонажа в художній і документальній літературі. Часто саме з вбрання героя можна дізнатися про його місце в суспільстві, вік, професію, місцевість, з якої він походить.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про портрет у художньому тексті є чимало праць українських і зарубіжних науковців, однак жоден із них не писав про костюм як складову портретної характеристики реального героя, хоча є загальні дослідження, що стосуються розвитку костюма в історії людської цивілізації, наприклад, Р.Захаржевської [11].

Актуальність дослідження зумовлена посиленою увагою новітнього літературознавства до документалістики, органічною складовою якої є поглиблена увага до засобів відтворення в ній реальних історичних постатей, у тому числі через вивчення особливостей портретування, важливим елементом якого є костюм.

Мета статті – аналіз підходів до відображення костюма як складової портрету реального героя в мемуарних і біографічних творах українських і зарубіжних авторів.

Виклад основного матеріалу. У мемуарних творах різних жанрів, біографічних повістях і романах письменники досить часто використовують описи костюмів реальних героїв як візуальний елемент їхньої портретної характеристики. Так, російська емігрантка Н. Берберова згадує про поетичний вечір на Літейному в Петрограді 1915 року. На ньому виступали відомі на той російські літератори. Їй запам'яталися костюми учасників вечора: “чорний сюртук” [1, с. 99] Ф. Сологуба, “не то блуза, не то піджак” [1, с. 100] О. Блока, “біла сукня із “стюартівським” комірцем” [1, с. 101] А. Ахматової. Уже з цих лаконічних згадок про вбрання письменників початку ХХ ст. можна зрозуміти їхній соціальний статус, професію, приналежність до столичної інтелігенції.

Неореалістичні портрети в щоденниках В. Винниченка відтворюють найчастіше деталі одягу тієї пори. Вони виразно засвідчують соціальний статус героїв, вік і професію носіїв, інколи їхню національну приналежність: “Студентська чорна тужурка, з-під якої видно сіру косоворотку, вишиту чорними нитками” [2, с. 61] – це один соціальний тип. Інший – священник у рясі фіолетового кольору. Цікавим є також докладний опис вбрання ще одного соціального типу – панночки, одягненої в сорочечку, солом'яний капелюх, темну спідницю й черевички на високих закаблуках. Охоронці порядку в мундирах і картузах – наступний соціальний тип. Виникає враження, що В. Винниченко через портретні деталі в записах, здійснених у 1911 році, прагне занотувати для пам'яті соціальні портрети людей тієї пори. При цьому він не забуває і про колористику в портретних характеристиках: сині плями під очима в циганки; чорна тужурка в студента; білий капелюшок дівчини; картузи кольору хакі в городових тощо.

І. Жиленко в мемуарах “*Homo feriens*” згадує зустріч Нового 1987 року, коли вона та її друзі в карнавальних костюмах колядували “мало не по всіх помешканнях нашого великого письменницького будинку, своєрідного україномовного “гетто” у зросійщеному Києві, сіючи радість і безшабашну надію” [10, с. 27]. Мемуаристка, докладно описуючи колядування як національний звичай українців, звертає увагу на вбрання колядників, роблячи акцент на особливостях костюму кожного з них, де поруч із національними вирізнялися костюми модерної доби. Усе це допомагає побачити зримий портрет кожного з учасників цього дійства, більшість із яких були членами однієї родини Дроздів – Жиленків. Власний костюм мемуаристка описує ніби відсторонено у формі третьої особи: “У пані Ірини був срібний (з фольги) капелюх і чорна мантія, оздоблена зірками та місяцями. Пан Володимир був перевбраний на циганку. Огрядну, квітчасту спідницю з розпіркою, в яку визирала волохата колінка, пошила йому письменниця Віра Сулима, наш давній і добрий друг. У тещиній перуці, в хустці і намистах, з великим запасом всіляких смішних ворожінь-залицянь-облуд Дрозд був незрівняним. [...] Микола Жулинський [...] зодягнений у білу чорнобильську спецформу з респіратором на обличчі. У другій руці він мав рурку зі щіткою і шлангом від пилотягу. ... А слідом за тим веселим гуртом бігав мій меншенький у казковому (з біло-голубої парчі) вбранні мушкетера, пошитому мною зі сценічних суконь народної співачки Діани Петриненко...” [10, с. 27-28]. Якщо врахувати, що колядування відбувалося в Києві за радянських часів, то це був до певної міри виклик існуючій системі, а також екзотика, адже костюми учасників і саме дійство були спробою відтворити напівзабуті народні звичаї.

У цій же книзі спогадів І. Жиленко, відтворюючи з пам'яті образи людей, яких вона добре знала і які були дорогими для неї, не забуває й про костюм як елемент індивідуальної портретної характеристики. Зокрема, характеризуючи Ліну Костенко як знакову письменницю 60-х років ХХ ст., вона робить акцент на її вбранні: “Висока, струнка, в чорній сукні з білим коміром” [10, с. 538]. Творячи портрет одного з лідерів шістдесятників Івана Драча, письменниця показує як поступово мінялося вбрання поета, який одразу її “засліпив,

приголомшив своїм талантом, величчю, розумом” [10, с. 89]. Далі вона звертає увагу на зовнішні портретні деталі І. Драча, особливо наголошуючи на його дешевому костюмі: “Скромний, у великих окулярах і сірому дешевенькому костюмі. Шкарпетки сповзають на черевики. Звичайнісінький. Його і не помітиш серед інших. Тільки очі – розумні, сірі, насмішливі і дуже високе чоло” [10, с. 89]. Згодом портретна характеристика І. Драча поглиблюється за рахунок уведення до неї окремих деталей вбрання, що дозволяють зробити портрет поета більш рельєфним і об’ємним: “Вчора слухали з Іваном [Драчем] і Миколою [Кагарлицьким] Дев’яту симфонію Бетговена. Тільки зараз зрозуміла, якою бідною була дотепер. Після концерту сиділи втрюх на Володимирській гірці і мовчали. Вітер, вже зовсім теплий, шарпав Іванів шарф з-під розстебненого плаща” [10, с. 90]. Подальші записи, зроблені через рік, свідчать, що громадське визнання призвело до покращення матеріального добробуту І. Драча, а його портрет доповнився низкою деталей, що свідчили на користь цього: “Зустріла Івана. Богемний голубий берет і зверхня посмішка. Що вдієш – геній” [10, с.102]; “У Спілці зустріла Івана. Він став “денді” – гарний чорний костюм, тримається так якось гідно, вишукано” [10, с. 115]; “... Іван Драч, якого моя пам’ять зафіксувала цього дня в зеленій сорочці навипуск” [10, с. 145].

Описуючи власне весільне вбрання й костюм свого нареченого В. Дрозда, письменниця деталізує портретну характеристику подружжя, наголошуючи, що обоє були молодими й бідними, а тому не могли мати належних для такої події костюмів та інших весільних атрибутів: “Не було на мені ніякої фати, а на Володі – флер доранжів. 27 жовтня був яскравий осінній день. У скромному білому платтячку (з випускного вечора) і сірому пальті, з велетенським букетом білих айстр – це я. Володя – в темному новому костюмі, першому в його житті справжньому костюмі, пошитому вперше (та і останнє) в київському ательє. До речі, дуже неоковирно пошитому)” [10, с. 147].

У спогадах про відомого поета-шістдесятника Володимира Підпалого багато хто з авторів звертає увагу на його вбрання як складову портретної характеристики. Оскільки майбутній поет проходив військову службу на флоті, то мемуаристи відзначають його любов до тільняшки, широких брюк, бушлата. Зокрема, Юрій Кочерга пише: “Він любив білі сорочки, любив, щоб холоші штанів були ретельно напасовані, – це в нього від служби на флоті, від флоту і тільняшка, що смугасто проглядала крізь тло білої сорочки” [17, с. 223]. Борису Олійнику “запав у пам’ять його матроський, потертий літами однострій, в якому він досить довго дефілював” [17, с. 279]. Тетяна Грибінченко (Куцмай) помітила “голубі очі, голубого кольору вишивку на білій сорочці, матроський чорний піджак” [17, с. 83]. В. Гудзенку запам’ятався “...білочубий юнак середнього зросту в напасованій білій сорочці й матроському кльоші” [17, с. 86]. Риталій Заславський згадав, як він “вошел в распахнутом демисезонном пальто, с открытым воротом рубашки, из-под которой выглядывали бело-голубые полоски тельняшки” [17, с. 136]. Для Наталії Кашук пам’ятним виявився “Володин чорний бушлат студентських років. ... Сіре пальто, яке з’явилося в останні роки, лиш підкреслило хупавість, тендітність Володі при всій моряцькій витривалості” [17, с. 178]. Михайло Медунія уперше побачив його на засіданні літературної студії в Київському державному університеті імені Тараса Шевченка “у матроській тільняшці, що хвильками визирала з-під розстебнутої сорочки, і в чорному бушлаті (в університет він поступив після служби у лавах Військово-Морського флоту)” [17, с.258-259]. Станіславу Тельнюку В. Підпалий бачився як “...скромний, добрий, компанійський юнак у морському бушлаті” [17, с. 380].

Пізніше у В. Підпалого з’явилася сорочка-вишиванка, що одразу відзначили люди, які з ним спілкувалися: “На Володі – українська сорочка-вишиванка” (Костянтин Домаров) [17, с.107]; “Незмінна вишиванка так пасувала і до його лиця, і до нічних чарів весни, і до тодішнього нашого настрою” (Володимир Дроб’язко) [17, с. 112]. Ще згодом В. Підпалий спромігся на краще вбрання, про що згадують люди, котрі знали поета. Так, Іван Діденко побачив його “у білій сорочці й новому темному костюмі” [17, с.105]. Євгену Титикайлові В. Підпалий залишився в пам’яті “у сірому костюмі, з портфелем у руці” [17, с.403]. Степан Пінчук запам’ятав “не надто вибагливий одяг: під простим піджаком грубого плетіння светр з закотним коміром, який товстим вовняним валом облягав шию” [17, с.334].

У спогадах українських письменників часто зустрічаються портрети побратимів, важливим елементом яких було вбрання. Наприклад, О. Ющенко в книзі “В пам’яті моїй” згадує костюм відомої письменниці першої половини ХХ ст. Варвари Чередниченко: “Варвара Іванівна носила стареньку, блаженку шкірянку, сама невисокого зросту, заклопотана. Вона нагадала мені портрет, ніжний, зворушливий, жучка – “кота в чоботях”, жінки, що “зникла в глухих нетрях республіки”: ми називали її товариш Жучок, а історія назве – “Кіт у чоботях”... (Микола Хвильовий)” [24, с.174]. У. Самчук наводить характерну деталь портрету Ю. Клена: “Шукаю Клена і бачу його за одним столиком у його мішкуватій уніформі звичайного вояка” [18, с.20]. Поетеса О. Теліга у нього ж одягнена в пластиковий плащ: “І враз по сходах вниз (бо кав’ярня містилася в сутеренах) легко й звинно вбігає дівчина років двадцяти у прозорому, ясно-зеленому, пластиковому плащі” [18, с. 32]. Турецький письменник Назім Хікмет бачиться Олесеві Гончару “в синій, грубуватого сукна тужурці і сірій кепці...” [7, с.162].

В описах вбрання митців костюм також є важливою складовою портрету. Кінорежисер Олександр Муратов, син відомого українського поета, згадував Параджанова: “Одним із свідків був Сергій Параджанов. Красивий, в оксамитовій чорній блузі, він був схожий на Воланда з “Майстра і Маргарити” [14, с.264].

Товариш Леся Курбаса Х. Водяний описує вбрання однієї російської емігрантки, в яку майбутній засновник “Березоля” був закоханий: “Пані К. ходила в чорній хутрянній із довгою вовною шапці і в жовтих чобітках, що були у нас тоді рідкістю” [3, с. 293-294]. А. Любченко, змальовуючи портрет митрополита, наголошує: “... Митрополит Полікарп у білому клобуці з посохом має справді імпазантний вигляд” [13, с. 371]. У “Третій Роті” В. Сосюра пригадує портрети своїх родичів: “...Дядько й дід були бородаті, в кожухах і брудних чоботях, диміли смердючим тютюном, були дуже високі, довговусі й плювали на килим” [19, с. 16].

Набагато більше уваги Ю. Шевельов у спогадах приділяв костюму як важливому елементу портрету своїх героїв. “Якщо митець має намір зробити костюм засобом характеристики, тут вже, пробачте, не можна допускати ні випадковості, ні свавілля” [5, с.59], – зазначав Б.Галанов. Малюючи портрет одного зі своїх викладачів Костя Німчинова, який повернувся з Європи, автор мемуарів робить акцент на його незвичному для Харкова 30-х років минулого століття вбранні: “Високі панчохи, бриджі піскового кольору, незвична кепі з довгим дашком” [20, с. 130]. Цей дивний костюм Ю. Шевельову запам’ятався краще, ніж зміст лекцій цього викладача, а тому вбрання Німчинова відіграє в тексті мемуарів характеротворчу роль: полюблюючи екзотику в зовнішньому вигляді, герой спогадів лишився сірятиною у внутрішньому змісті.

До речі, у спогадах іноземних авторів у портреті також багато уваги приділяється костюму. Так, наприклад, А.Вознесенський у мемуарах “На віртуальному вітрі” звертає увагу на вбрання німецького філософа Мартіна Гайдеггера, опис костюма якого органічно вписується в його портрет: “Повертаю зіниці всередину, вдивляючись у пам’ять, розрізняю уже не лише велику лобну кістку, але й гострі рисячі брівки, щетинку вусів, схожу на дрібку для нігтів, добротний костюм-трійку і напружені оченята, котрі по перебігу розмови починають тепліти й відсвічують коньячним вогником” [4, с.331]. Костюм-трійка є свідченням соціального статусу М.Гайдеггера. Він додає йому солідності. Саме такий костюм повинен був мати всесвітньо відомий учений. Зовсім інший стиль вбрання відомого барда радянської доби В.Висоцького відзначає А.Вознесенський у цій же книжці спогадів: “Я ніколи не бачив на ньому піджаків. Краватки стискали йому горло, він носив светри і розстебнуті сорочки. У повсякденному житті він не ліз на рожен, частіше віджартовувався, ніби збираючи сили й голос для головного” [4, с.139]. Інший російський поет-шістдесятник Є.Євтушенко, змальовуючи портрет радянського класика М.Шолохова в мемуарах “Вовчий паспорт”, пише, що вбрання автора “Тихого Дону” суттєво відрізнялося від того, яке він собі уявляв: “Шолохов виник у кабінеті нечутно, майже підкрадаючись, м’якою ходою рисі. Я його бачив раніше лише на фотографіях чи здалеку на трибуні і був вражений тому, якого він маленького зросту, поспішивши на всяк випадок сісти. Я очікував його побачити в козачому бешметі, в галіфе, в чоботах, і – нічого подібного. Він був у явно закордонному, шведському светрі яскравого сучасного дизайну. Про себе він говорив винятково в третій особі” [8, с.288]. Словацький учений М.Неврлий, змальовуючи портрет

польського письменника Івана Ольбрахта, також концентрує увагу на одязі: “Пригадую цього щирого друга українців: середнього росту, повнесенький, з відкритим і милим лицем. Одягнений був по-туристичному – пупки й строката фланелева сорочка, на ногах високі і теплі панчохи і бокончі” [15, с.354]. Костюм польського письменника має виразну національну прив’язку.

У мемуарних творах відображення такої складової портретної характеристики як костюм є більш об’єктивним, аніж у біографічних. Особливо це стосується щоденників. Адже в них мемуарист відтворює костюм героя буквально, по свіжих слідах, а не з пам’яті через багато років, як це відбувається в інших жанрах мемуарної літератури. У біографічних творах для відображення вбрання реального героя автор має набагато ширші можливості, аніж це може зробити мемуарист. Знаючи життєвий шлях свого героя, автор художньої біографії може активніше використати домисел, вимисел, а часом і творчу фантазію. Тут головне, щоб портрет героя, у тому числі і його костюм, відповідали логіці розвитку характеру реальної історичної особи. Тут письменник-біограф ближче стоїть до автора художнього твору.

Зокрема, у біографічних романах Вас. Шевчука в портретній характеристиці Тараса Шевченка нерідко вирізняється його одяг, часто звичайний, який тоді носили бідні художники: “Шевченко, в своїм плащі (чи балахоні!) та картузі з простої біло-сірої парусини здавався, мабуть, учнем на побігеньках...” [21, с.29]. У розмові Шевченка з Михайлом Лазаревським останній радить йому одягти кожух, щоб не мерзнути, а той відповідає, що в кожусі неможливо малювати: “Хіба цятка гріє, – кивнув на довгополий Тарасів одяг із домотканого сукна. – Вдягнув би ти кожуха.

– А малювати? Кожух цупкий, великий” [23, с.13].

Важливим елементом костюму Івана Франка Вас. Шевчук робить вишиванку, поширену на заході України: “Він був на зріст середній, проте міцний, з ясным, розумним поглядом. Волосся темно-русе, високий лоб. Замість сорочки й краватки мав дуже гарну вишиванку” [22, с. 337].

Змальовуючи портрет відомого українського кобзаря Остапа Вересая, Вас. Шевчук звертає увагу на те, що, виступаючи перед витонченою аудиторією, сліпий кобзар одягав сучасний європейський костюм, а не традиційний український одяг: “Він увійшов до зали. Не в українських шароварах та вишиванці, як дехто з чернігівців передбачав, а в модній фрачній парі” [22, с.245]. І в повсякденному житті він також любляв зручний, але не екзотичний одяг: “Дід справді був доглянутий. Сорочка на ньому біла, чиста, охайна безрукавка. Суконні шаровари заправлені в незграбні трохи чоботи” [22, с.182].

Відтворюючи портрет лоцмана Бойка, Вас. Шевчук зосереджує увагу на традиційному для українського козацтва вбранні: “Він був навіть одягнутий на старожитній козацький лад – сорочка-вишиванка і сині шаровари. А сам – широкоплечий, стрункий, високий, з вусами й очима, наче сливи. Жінки поприкипали до нього враз і притихли, зачаровані цим первозданним дивом” [22, с. 264].

Описуючи вбрання високопоставлених чиновників і панів, які прибули на концерт до Києва, Вас. Шевчук створює узагальнюючий портрет, основним елементом якого є сяючі коштовності в жінок і ордени та шитво на мундирах чоловіків: “Концерт на честь приїзду його величності в колишній стольний Київ зібрав аншлаг. Все панство та чиновництво високих рангів з’їхалося на зустріч з імператором, імператрицею та їхнім почтом. Зала сліпуче сяяла коштовностями у дам та орденами й шитвом на фраках і мундирах кавалерів. Усі позирали на ложу в бельетажі й не знали, що робити і як поводитися в театрі, де присутні такі високі гості. Нехай вони не вийшли ще на люди, та вже десь тут, неподалік, одним повітрям дихають, і це вельми збуджувало чиновницький люд... Царя зустріли оплесками та цілим морем усмішок” [22, с. 357].

Польський письменник Є. Єнджеєвич, змальовуючи портрет Шевченка під час його перебування в Яготині і знайомства з Варварою Репніною, княжною, що залишила значний слід у його біографії, наголошує на костюмі поета: “Шевченко носив модний на той час довгий сірий сурдут “із талією” та оксамитовим коміром і шаль-краватку, зав’язану високо під самим підборіддям. Волосся мав, звичайно, розвіяне, вуса й бороду голив, залишаючи невеликі баки. Притаманною була для нього absence de grace, але почувався свobodно й

сміливо» [9, с.238-239]. Цей портрет містить опис модного вбрання Тараса Шевченка й деталі його зовнішності, які засвідчують інтерес до його особистості, зокрема й княжни Варвари Репніної, що була закохана в поета.

Висновки. Таким чином, костюм – це вбрання людей, характерне для певного народу, що живе в певну історичну добу. Він із давніх часів відображав суспільну роль людини, її вік, професію, стать, місце проживання, націю. Костюм – важлива складова портретної характеристики героя в художній і документальній літературі. Часто лише з вбрання можна дізнатися про його місце в суспільстві, вік, професію, місцевість, з якої він походить. У документальних творах письменники часто використовують описи костюмів реальних героїв як візуальний елемент їхньої портретної характеристики, до того ж, у мемуарних творах відтворення такого елемента портретної характеристики як костюм постає більш об'єктивним, ніж у біографічних. Передусім це стосується такого жанру як щоденник. Оскільки в ньому дистанція в часі між подією та її описом є мінімальною, то автор щоденника відтворює костюм героя буквально по свіжих слідах, а не з пам'яті через багато років, як це відбувається в інших жанрах мемуарної літератури. У біографічних романах та повістях автор має набагато ширші можливості для відтворення вбрання реального героя, аніж це може зробити письменник-мемуарист. Добре вивчивши життєвий шлях свого героя, автор художньої біографії набагато активніше використовує домисел, вимисел, творчу фантазію. Тут важливо, щоб портрет героя, зокрема його костюм, відповідали логіці розвитку характеру реальної історичної особи. У такому разі письменник-біограф ближче стоїть до автора художнього твору, аніж документального.

Стаття є фрагментом дисертації, присвяченої особливостям портретування в документальній літературі.

Список використаної літератури

1. Берберова Н. Курсив мой : Автобиография / вступ. ст. Е.В. Витковского; коммент. В.П. Кочетова, Г.И. Моселашвили / Н.Н. Берберова. – М. : Сogласие, 1996. – 736 с.
2. Винниченко В. Щоденник. Т. I. 1911 – 1920 / Володимир Винниченко. – Едмонтон – Нью-Йорк : Видання Канадського інституту Українських студій, 1980. – 500 с.
3. Водяний Х. Лесь Курбас, якого я знав з юнацьких літ // Рукопис : Укр. альм. спогадів, щоденників, листів, док., світлин : У 2 т. / Під заг. ред. І.М. Дзюби / Х. Водяний. – К. : Криниця, 2004. – Т. I. – С. 265 – 300.
4. Вознесенский А. На виртуальном ветру / Андрей Вознесенский. – М. : Вагриус, 1998. – 478 с.
5. Галанов Б. Живопись словом / Б.Е. Галанов. – М. : Сов. писатель, 1974. – 344 с.
6. Гомбрович В. Щоденник. У 3 т. Т.1 1953 – 1956 / Пер. з польськ. Р. Харчук / В. Гомбрович. – К. : Основи, 1999. – 414 с.
7. Гончар О. Щоденники: У 3 т. : Т. 1 (1943 – 1967) / Упоряд., підгот. текстів, ілюстр. матеріалу В.Д. Гончар. – 2-ге вид. / О. Т. Гончар. – К., 2008. – 455 с.
8. Евтушенко Е. Волчий паспорт / Евгений Евтушенко. – М. : Вагриус, 1998. – 572 с.
9. Єнджеєвич Є. Українські ночі або родовід генія : Біографічний роман про Шевченка / Переклад з польськ. Є. Рослицького / Є. Єнджеєвич. – Рівне : ПП ДМ, 2012. – 660 с.
10. Жиленко І. Homo feriens : Спогади : передм. М.Коцюбинської / Ірина Жиленко. – К. : Смолоскип, 2011. – 816 с.
11. Захаржевская Р. История костюма : От античности до современности // Р.В. Захаржевская. – М. : РИПОЛ классик, 2005. – 288 с.
12. История костюма. [Електронний ресурс]: Режим доступу : http://costumehistory.ru/view_post.php?id=224.
13. Любченко А. Вертеп (повість). Оповідання. Щоденник / Упоряд., авт. післямов. В.А. Любченко; авт. передм., комент., приміт. І.Л. Михайлин / А.П. Любченко. – Харків : Основа, 2005. – 464 с.
14. Муратов О. Розчахнута брама / Олександр Муратов. – К. : Факт, 2005. – 352 с.
15. Неврлий М. Прожиті і пережиті // Рукопис : Укр. альм. спогадів, щоденників, листів, док., світлин : У 2 т. / Під заг. ред. І.М. Дзюби / Микола Неврлий. – К. : Криниця, 2004. – Т. I. – С. 347 – 362.
16. Пави П. Словарь театра: Пер. с франц. / П. Пави. – М. : Прогресс, 1991. – 504 с.
17. Пішов у дорогу – за ластівками: Спогади про Володимира Підпалога / упоряд. : Ніла Підпала, Олег Рарицький; передм. Олега Рарицького; прим. Ніли Підпалої. – Кам'янець-Подільський : ПП “Медобори-2006”, 2011. – 496 с.
18. Самчук У. На білому коні. На коні вороному. Спомини і враження: У 2 ч. – Острог-Луцьк : вид-во НаУОА, ПВД “Твердиня”, 2007. – 424 с.
19. Сосюра В. Третя Рота : роман / Упор. С.А. Гальченко, В.В. Сосюра; Післямова і прим. С.А.Кальченка / В.А. Сосюра. – К. : Рад. письменник, 1988. – 359 с.

20. Шевельов (Шерех) Ю. Я – мене – мені... (і довкруги) / Ю.В. Шевельов. – Харків – Нью-Йорк : Видання часопису “Березіль”, Вид-во М.П. Коць, 2001. – 431 с. – Т. I. В Україні.
21. Шевчук Вас. Син волі / Василь Шевчук. – К. : Рад. письменник, 1985. – 472 с.
22. Шевчук В. Страсті за Миколаєм : Микола Лисенко : роман / Передм. В. Корейка / В.А. Шевчук. – К. : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. – 608 с.
23. Шевчук Вас. Терновий світ : Роман / Василь Шевчук. – К. : Рад. письменник, 1986. – 574 с.
24. Ющенко О. В пам'яті моїй. – Книга четверта / Олекса Ющенко. – К. : Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 728 с.

References

1. Berberova, N. (1996). *Italics is mine : Autobiography*. In E. V. Vitkosky. Moscow: Soglasie (in Russ.)
2. Vynnychenko, V. (1980). *Dairy. Vol. I. 1911 – 1920*. Edmonton- New York : The publishing house of Canada Institute of the Ukrainian Studies (in Ukr.)
3. Vodiany, Kh. (2004). Les' Kurbas whom I have known from young age. *Manuscript : Ukr. literary miscellany of memoirs, diaries, letters, doc., photos. vol. I*. Kyiv: Krynysia (in Ukr.)
4. Vozniesensky, A. (1998). *In the virtual wind*. Moscow: Vahrius (in Russ.)
5. Halanov, B. (1974). *Painting by word*. Moscow : Sov. pisatel' (in Russ.)
6. Gombrovych, V. (1999). *Dairy. Vol. I 1953 – 1956*. In. R. Kharchuk. Kyiv: Osnovy (in Ukr.)
7. Honchar, O. (2008) *Dairies Vol. I (1943 – 1967)*. In. V. D. Honchar. Kyiv (in Ukr.)
8. Yevtushenko, Ye. (1998). *Blacklisting*. Moscow: Vahrius (in Russ.)
9. Yendzheyevych, Ye. (2012). *The Ukrainian nights or genius ancestry: Biographical novel about Shevchenko*. Rivne : PP DM (in Ukr.)
10. Zhylenko, Iryna (2011). *Homo feriens : Memoirs*. Kyiv: Smoloskyp (in Ukr.)
11. Zaharzhetskaya, R. (2005). *Costume history: From antiquity to modernity*. Moscow: RIPOL classic (in Russ.)
12. *Costume history*. Retrieved from http://costumehistory.ru/view_post.php?id=224 (in Russ.)
13. Liubchenko, A. (2005). *Vertep (narrative). Short stories. Dairy*. Kharkiv : Osnova (in Ukr.)
14. Muratov, O. (2005). *Yawned gates*. Kyiv: Fact (in Ukr.)
15. Nevrlly, M. (2004). Lived and survived. *Manuscript : Ukr. literary miscellany of memoirs, diaries, letters, doc., photos. Vol. I*. Kyiv: Krynysia, 347 – 362. (in Ukr.)
16. Pavis, P. (1991). *Dictionary of theatre*. Moscow: Progress (in Russ.)
17. *Went to the road – after swallows. Memoir about Volodymyr Pidpaly (2011)* / In. Oleh Rarytsky. Kamyanets-Podilsky : PE "Medobory-2006" (in Ukr.)
18. Samchuk, U. (2007). *On the white horse. On the black horse. Memoirs and impressions. Vol. I*. Ostrog-Lutsk : publ. h. NaUOA, PVD "Tverdnynia" (in Ukr.)
19. Sosiura, V. (1988). *Tretia Rota : novel*. K. : Sov. writer (in Ukr.)
20. Sheveliov (Sherekh), Yu. (2001). *I – me – me (and around)*. Kharkiv-New York : Edition of journal "Berezil" (in Ukr.)
21. Shevchuk, Vas. (1985). *Freedom's son*. Kyiv: Sov. writer (in Ukr.)
22. Shevchuk, V. (2007). *Martyrdoms for Mykolay : Mykola Lysenko : novel*. Kyiv: Univ. publ. h. PULSARY (in Ukr.)
23. Shevchuk, Vas. (1986). *Blackthorn world : Novel*. Kyiv: Sov. writer (in Ukr.)
24. Yushchenko, O. (2001). *In my memory*. Kyiv : Olena Teliha publishing house (in Ukr.)

Halych Artem Olexandrovych,

Candidate) of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Doctoral Candidate at the Department of Ukrainian Literature
SE “Luhansk Taras Shevchenko National University
e-mail: artem.lnu@mail.ru

SUIT AS A CONSTITUENT PART OF PORTRAIT CHARACTERISTICS IN DOCUMENTARY TEXT.

Abstract. Problem. *The topicality of the research is caused by intensified attention of modern literature studies to documentary texts, which includes as the organic component deep attention to the means of representation in it of real historical figures, also through the study of portraying particularities the important element of which their costume is.*

The aim of the article. *The aim of our research is to analyze existing approaches to costume description as a portrait element in memoir and biographical literary works of the Ukrainian and foreign authors.*

Main research results. *In memoir literary works of different genres, in biographical narratives and novels writers often use costume description of real characters as a visual element of their portrait characteristics. Neorealistic portraits in V. Vynnychenko's diaries reflect the clothing details of that epoch. They expressively indicate the social position of characters, their age and profession, sometimes their national belonging. I. Zhylenko, describing carol-singing as a national custom, pays attention to the clothing of carol-singers, making emphasis on costume particularities of each person where near national costumes we can see the costumes of modern epoch. All*

these facts help to visualize portraits of all participants of this event, the main part of whom consisted of one family of Drozd. In reminiscences about famous poet of 1960s Volodymyr Pidpaly many authors paid attention to his clothing as a part of portrait characteristics. As far as the future poet was serving in the marine forces the memoir writers tell about his love to sailor's striped vest, wide trousers, pea jacket. Strange costume of the teacher Nimchynov, who just came back from Europe, was stamped on Iu. Sheveliov's memory better than the content of his lectures; that's why Nimchynov's costume plays the character-making role in memoir text: with his love to exotic appearance the hero of reminiscences stayed "grey personality" inside.

In Vas. Shevchuk's biographical novels in the portrait characteristics of Taras Shevchenko, Ivan Franko, Ostap Veresay their clothing always grab attention; it's usually simple – Shevchenko has that kind of clothing worn by poor artist of that time, Franko has an embroidered skirt, Veresay has modern European suit during his public speeches in front of refined public.

Costume has the similar functions as an element of portrait of real historical person in documentary literary works of foreign writers N. Berberova, A. Voznesensky, Ie. Ievtushenko, Ie. Iendzhyievych, M. Nervly; the author of this article analyzes their texts to make a comparison.

Scientific novelty of the work consists in the fact that for the first time in the Ukrainian literature studies the researcher studied particularities of representation of costume as of element of portrait-making in texts of documentary literature (in memoirs and fiction biography), and interpreted their specificity in different genres.

Conclusion. Costume is a people's clothes which is typical for some nation which lives in some historical epoch. From the old times it reflected person's social role, age, profession, sex, the place of living, nation. Costume is an important part of hero's portrait characteristics in fiction and non-fiction literature. Often a reader only due to garb can find out about hero's place in society, his age, occupation, the place of his origin. In documentary work writers often use real characters' costumes description as a visual element of their portrait characteristics, moreover, in memoir works reflection of such portrait characteristic element as costume seems to be more objective than in biographical texts. This is connected first of all with such genre as dairy. Because in such text the time distance between the event and its description is minimal dairy author reflects hero's costume literally at once, not from his memory after many years as this is going on in other genres of memoir literature. In biographical novels and narratives author has much more possibilities for representation of real character's garb than writer of memoir work can have. Studying thoroughly life way of his hero, author of fiction biography uses much more actively invention, fancy, and artistic fantasy. In this case it's important to make his suit corresponding to general logic of character development of real historical person. In this case author-biographer is standing closer to the fiction author than to the documentary writer.

The article is a part of thesis dedicated to the particularities of portrait creation in documentary literature.

Keywords: documentary literature, memoirs, biography, genre, dairy, portrait, costume, visual element, time distance, real character.

Одержано редакцією 9.09.2015
Прийнято до публікації 22.12.2015

УДК 821.161.2.09

СКОРИНА Людмила Вікторівна,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
e-mail: skoryna@ukr.net

СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ЗАГОЛОВКІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПИСЬМЕНСТВІ 1920-х РОКІВ

У статті проаналізовані особливості функціонування інтертекстуальних заголовків в українській прозі й драматургії 20-х років ХХ століття. Об'єктом дослідження стали твори Б. Антоненка-Давидовича, Остапа Вишні, І. Дніпровського, М. Йогансена, Г. Косинки, М. Куліша, Я. Мамонтова, Л. Старицької-Черняхівської, М. Хвильового. У процесі аналізу була здійснена спроба